Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

School of Health Sciences Conference papers

2013

þÿ ¤ Á ¯ ± » ± ½ ¸ ¬ ½ ¿ ½ Ä ± Ç µ ¹ Á Ì ³ Á ± Æ
þÿ ¼ ¿ ½ ® Â Ä · Â ± ½ ± ³ ¯ ± Â ‘ Ç µ ¹ Á ¿ À
þÿ Ä ¿ Å ± ³ ³ ± ¯ ¿ Å , Ä · Â µ À ¿ ½ ¿ ¼ ± ¶
þÿ ' ' š ¿ Ã ¹ ½ ¯ Ä Ã ± Â ' ' ® ' ' • ¹ º ¿ Ã ¹ Æ ¿ ¯

Katsaros, Vasilis

þÿ ‘ ½ Î Ä ± Ä · • º º » · Ã ¹ ± Ã Ä ¹ º ® ‘ º ± ´ · ¼ ¯ ± ’ - » » ± Â ™ É ± ½ ½ ¯ ½ É ½

http://hdl.handle.net/11728/7750

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΕΛΛΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΒΔΟΜΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΛΙΟΥΡΑ

ΒΕΛΛΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2013-2015

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΕΛΛΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΒΔΟΜΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α΄

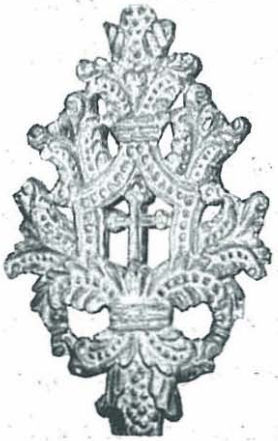

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΛΙΟΥΡΑ

ΒΕΛΛΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2013-2015

Β. Κ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ

ΤΡΙΑ ΛΑΝΘΑΝΟΝΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΑΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ, ΤΗΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗΣ «ΚΟΣΙΝΙΤΣΑΣ» Ἢ «ΕΙΚΟΣΙΦΟΙΝΙΣΣΑΣ»*

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1917, Βούλγαροι στρατιῶτες ντυμένοι μὲ στολὲς Τούρκων στρατιωτῶν, μὲ βάση ἕνα ὀργανωμένο σχέδιο ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ καθηγητοῦ τῆς Κλασικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου

---

* Στὸ πλαίσιο μιᾶς ἡμερίδας ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸ Ἀγρίνιο καὶ ἦταν ἀφιερωμένη στὴ Μνήμη τοῦ πρόωρα ἀδικοχαμένου Νίκου Καπώνη, ὁ Θανάσης Παλιούρας μὲ προσκάλεσε νὰ συζητήσουμε γιὰ θέματα βυζαντινῆς ἔρευνας σὲ ἐκπομπὴ τοῦ τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ τῆς πόλης. Ἡ συζήτηση κύλησε γύρω ἀπὸ τὰ ἐρευνητικά μας ἐνδιαφέροντα καὶ ἡ ἐπίμονη ἔγνοια τοῦ συνομιλητῆ μου γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν κλεμμένων τὸ 1917 ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους χειρογράφων τῶν δύο μεγάλων Μακεδονικῶν Μονῶν Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν καὶ Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης Δράμας ἔμεινε ἀναπάντητο ἐρώτημα. Εἶχα ὑποσχεθεῖ στὸν ἴδιο ὅτι θὰ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναφερθῶ στὸ θέμα, καταθέτοντας τὴ συμμετοχή μου στὴ σχεδιαζόμενη ἔκδοση-ἀφιέρωμα ποὺ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία Βελλᾶς ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιήσει. Ποιὸς πίστευε ὅτι ὁ τόμος αὐτὸς θὰ κυκλοφοροῦσε ὡς μεταθανάτια τιμὴ γιὰ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν κοίμησή του μοῦ τηλεφώνησε, γιὰ νὰ μὲ εὐχαριστήσει γιὰ τὴ συμμετοχή μου στὸν τόμο, ὅταν πληροφορήθηκε ἀπὸ τὴ μαθήτριά του Γλυκερία Χατζούλη γιὰ τὴν πίεση τοῦ χρόνου ποὺ μὲ ἄγχωνε στὴν ἐπιθυμία μου νὰ παραδώσω τὸ ἄρθρο τῆς συνεργασίας μου στὴν ἔκδοση. Ἦταν ἡ τελευταία μας συνομιλία. Στὴ μνήμη μου ἀποτυπώθηκε ἡ αἰσιόδοξη ἀνθρώπινη φωνή του γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας του. Ἔφυγε ξαφνικὰ ἕνας ἀθεράπευτος λάτρης τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιᾶς τοῦ τόπου του.

Σόφιας, Τσέχου ὡς πρὸς τὴν καταγωγή, Βλαδίμηρου Σὶς (Vladimir Sis), λεηλάτησαν τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης καὶ μετέφεραν τὸν πολιτιστικὸ πλοῦτο της (ἔντυπα, χειρόγραφα, κειμήλια) στὴ Σόφια. Τὰ γεγονότα εἶναι τόσο γνωστά, ὥστε περιττεύει ἡ ἀνάπτυξή τους μὲ κάθε ἀναφορὰ στὴν ἐν λόγῳ πολύπαθη Μονή[1]. Ὡστόσο, ἡ τύχη τῶν χειρογράφων ἀπετέλεσε τὸν πυρήνα μιᾶς μυθιστορηματικῆς πλοκῆς πού χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὸν τύπο ὡς «Τὸ ὄνομα τοῦ μακεδονικοῦ ῥόδου»[2], ὑπόθεση μὲ τὴν ὁποία ὁ ὑπογραφόμενος ἔμελλε νὰ συνδεθεῖ[3].

Τὸ ἔτος 1916, ἡ Βουλγαρικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν (Bŭlgarska Akademia na Naukiti) δημοσίευε, μὲ ὑπεύθυνο συντάκτη τὸν Vl. Sis (τὸν ἴδιο δηλαδὴ ποὺ ὀργάνωσε τὸ σχέδιο τῆς κλοπῆς ἕναν χρόνο ἀργότερα), ἕναν κατάλογο τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ποὺ διέθετε στὴ Συλλογή της καὶ μάλιστα μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου τῆς Βουλγαρίας[4]. Ἦταν στὸ σύνολό τους δέκα θεωρούμενα χειρόγραφα, καὶ μάλιστα πέντε ἀπὸ αὐτὰ σπαράγματα χειρογράφων ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Vl. Sis «συνέλεξε» κατὰ τὰ ταξίδια του στὸ παρελθὸν ἀπὸ βιβλιοθῆκες τῆς Μακεδονίας.

Δὲν εἶναι περίεργο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Συλλογὴ τῶν χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν διέθετε δυὸ ἔτη ἀργότερα (τὸ 1918) 680 περίπου

---

1. Τὸ ἱστορικὸ τῆς λεηλασίας τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης περιέγραψαν ἀρκούντως οἱ μελετητὲς ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς, βλ. κυρίως Κ. Ε. Τσιάκας, *Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης Παγγαίου*, Δράμα 1958, σ. 34-41. Γ. Παπάζογλου, «Χειρόγραφα Εἰκοσιφοινίσσης. Ἔκθεση ἐρευνῶν», *Β΄ Τοπικὸ Συμπόσιο, «Ἡ Καβάλα καὶ ἡ περιοχή της», Πρακτικά, τόμ. Α΄*, Καβάλα 1987, σ. 53-66. Τοῦ ἰδίου, «Ἡ κλοπὴ τῶν χειρογράφων τῆς Εἰκοσιφοινίσσης. Ἄγνωστα ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴ λεηλασία τῆς μονῆς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους (1917)», *ὅ.π., τόμ. Β΄*, Καβάλα 1988, σ. 3-30. Β. Ἄτσαλος, *Τὰ χειρόγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Κοσίνιτσας (ἢ Εἰκοσιφοίνισσας) τοῦ Παγγαίου*, Δράμα 1990, σ. 21-27. Ἐπίσκ. Διον. Κ. Κυρατσός, Ἱστορία καὶ Θαύματα Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης, Δράμα [2]1992, σ. 26-28 κ.ἄ.

2. Βλ. Χαρὰ Κιοσσέ, ἐφημ. Τὸ Βῆμα: Νέες ἐποχές, 7-10-2010.

3. Βλ. περιοδ. «Ἀντὶ», περίοδος Β΄, τεῦχος 579, 26-3-1995, σ. 56-59.

4. Βλ. Vl. Sis, *Grčki Rukopisi v Bălgarskata Akademija*, Sofia 1916 (= ἀνατ. στὸ περιοδ. *Sbornik na Bălgarskata Akademija na Naụkite* 6, 1916-1918, σ. 3-19).

ἑλληνικὰ χειρόγραφα[5], ποὺ ἦταν ἀδύνατο φυσικὰ νὰ συγκεντρωθοῦν χωρὶς τὸ συγκεκριμένο σχέδιο λεηλασίας τῶν Μονῶν Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν καὶ Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπισημάνθηκε ἐγκαίρως ἡ ὕπαρξη χειρογράφων ἀπὸ τὶς δύο Μονὲς ἀπὸ τὸν σπουδαῖο βυζαντινολόγο ἐρευνητὴ A. Erhard[6] δὲν ἄφηνε ἀμφιβολία γιὰ τὴν προέλευση τοῦ συγκεκριμένου «ἀποκτήματος» τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν. Μεσολάβησε ἡ «ἐπιστροφὴ» τοῦ ἔτους 1923 μὲ βάση τὴ Συνθήκη τοῦ Neuilly[7], ὅταν ὁ γνωστὸς Ἕλληνας βυζαντινολόγος Γεώργιος Σωτηρίου[8] ταξίδεψε στὴ Σόφια καὶ παρέλαβε, χωρὶς ἔλεγχο, τὰ «ἐπιστραφέντα» τῆς λεηλασίας. Διαπιστώθηκε ὅμως ἀργότερα ὅτι οἱ Βούλγαροι παρέδωσαν μὲν τὸν κύριο ὄγκο τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἐντύπων τῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν, ἀλλὰ κατακράτησαν τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔντυπα τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης[9], ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κειμηλίων (εἰκόνων, σκευῶν, λειψανοθηκῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κεντημάτων κ.τ.λ.[10]) ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς δύο

5. Βλ. Β. Ἄτσαλος, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 120-121.

6. Βλ. A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts, Erster Teil. Die Überlieferung*, τόμ. I, σ. LIV και XXXIX-XL.

7. Βλ. Β. Ἄτσαλος, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 24.

8. Βλ. Β. Ἄτσαλος, ὅ.π., σ. 24-25.

9. Βλ. Β. Κατσαρός – Χαρ. Παπαστάθης, «Ἐκκλησιαστικὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν. Κώδικες, βρέβια, κατάστιχα, ἀντιγραφὲς ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν καὶ ἡ κατάσταση τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς, ὅπως ἐμφανίζεται σὲ ἀνέκδοτο κατάλογο τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἐντύπων της», *Πρακτικὰ Διεθνοῦς Συνεδρίου «Οἱ Σέρρες καὶ ἡ περιοχή τους. Ἀπὸ τὴν Ἀρχαία στὴ Μεταβυζαντινὴ Κοινωνία»*, τόμ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 589. Τὴν ἀνάμειξη τῶν χειρογράφων καὶ τὴν κατακράτησή τους ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους περιγράφει μὲ τὸν πιὸ ἐπιστημονικὸ τρόπο ἡ ἀνέκδοτη Ἔκθεσις τοῦ Ἐπιμελητοῦ <Λίνου Πολίτη> τῶν χειρογράφων <τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος> περὶ τῶν χειρογράφων Σερρῶν καὶ Κοσινίτσης πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Τμήματος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καθηγητὴν κ. Σ. Β. Κουγέαν» (7 Ἰουλίου 1931).

10. Βλ. σχετικὰ *Προσκυνητάρια τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἅτινα συνηρανίσθησαν ἐκ παλαιῶν βιβλίων μετὰ παραρτήματος ἱστορικῶν περὶ τῆς μονῆς κειμένων*, Ἐν Δράμα 2013, τόμ. Α΄, σ. 332 κ.ἑ.

μονὲς ἢ καὶ ἄλλους λεηλαθέντες θησαυροὺς τῆς περιοχῆς, τὴν ὁποία κατεῖχαν οἱ Βούλγαροι κατὰ τὰ ἔτη 1917-1919[11].

Ἀπὸ τὶς ἔγκαιρες διαμαρτυρίες τῶν μοναχῶν καὶ τὴ σχετική ἀλληλογραφία τους μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχές[12], ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους πρὸς τὶς ἀρχὲς τόσο τοῦ κράτους τῆς Βουλγαρίας ὅσο καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν[13], προκύπτει ὅτι ἡ θέση τῆς Βουλγαρίας παρέμεινε ἀκλόνητη: «ὅ,τι προῆλθε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα παραδόθηκε τὸ 1923 καὶ ὅ,τι κατεῖχε ἡ Βουλγαρία τὸ παρέδωσε». Ἡ στάση αὐτὴ ἀποδείχθηκε ἕνα ἀπροκάλυπτο ψέμα.

Στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε, ἡ «ἀλήθεια» τῶν πραγμάτων φωτιζόταν διαρκῶς μὲ νέα στοιχεῖα καὶ ἡ διεθνὴς ἐπιστημονικὴ κοινότητα ἀνακάλυπτε[14] ὅτι τὸ Βουλγαρικὸ κράτος κρατοῦσε ὡς ἐπτασφράγιστο μυστικὸ τὴν τύχη αὐτῶν τῶν ἑλληνικῶν πολιτιστικῶν θησαυρῶν κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Κλειστὴ Συλλογή»[15].

Τὸ ἄνοιγμα τῶν φιλικῶν σχέσεων μὲ τὴ γειτονικὴ Βουλγαρία, μετὰ τὴν ἱστορικὴ συνάντηση τῶν κορυφαίων ἡγετῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας Κωνσταντίνου Καραμανλῆ καὶ Theodor Zivkov ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας 1980-1990, ἐπέτρεψε σιγὰ σιγὰ στὴ γειτονικὴ χώρα

---

11. Γιὰ τὰ γεγονότα κατὰ ἡμερολογιακὴ σειρά, βλ. Ἀρχ. Νεοφύτου ἡγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, «Χρονολογικὴ Ἔκθεσις τῶν μαρτυριῶν τῶν πατέρων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἐν Παγγαίῳ καὶ τῆς συλήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων», *Προσκυνητάρια*, ὅ.π., σ. 415-432 (20 Ὀκτωβρίου 1918).

12. Βλ. Β. Κατσαρός, «Θεωρία γιὰ τὴ συνολικὴ ἐπιστημονικὴ διευθέτηση τοῦ ζητήματος τῆς ἱστορίας τῶν Συλλογῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῶν Μονῶν Παναγίας Ἀχειροποιήτου τοῦ Παγγαίου, τῆς ἐπονομαζομένης Κοσίνιτσας (νεώτ. Εἰκοσιφοινίσσης), καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν», *Πρακτικὰ Διεθνοῦς Συνεδρίου «Οἱ Σέρρες καὶ ἡ περιοχή τους»*, *ὅ.π.*, τόμ. Β΄, σ. 675-676 καὶ 680-682.

13. Βλ. Γ. Παπάζογλου, Ἡ κλοπὴ τῶν χειρογράφων, ὅ.π., σ. 3-30.

14. Βλ. Actes de la Table Ronde: «principes et méthodes du Cataloguage des manuscrits grecs de la collection du Centre Dujčev», ἐπιμ. B. Atsalos – B. Katsaros – Char. Papastathis, Sofia 21-23 Août 1990, Thessalonique 1992.

15. Ὅ.π., σ. 39: «Mais l' entrée la plus considérable était la remise au Centre du fonds fermé de manuscrits grecs, conservés pendant de longues années dans les Archives scientifiques de l' Académie bulgare des sciences». Πρβλ. ὅ.π., σ. 41.

νὰ παραδεχτεῖ ὅτι ὄντως κρατήθηκαν τὰ πολιτιστικὰ ἀγαθὰ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὶς μακεδονικὲς μονὲς[16] καὶ διαμοιράστηκαν σὲ ἁρμόδια μουσεῖα καὶ βιβλιοθῆκες τῆς Βουλγαρίας[17]. Ἡ μοίρα τοῦ κύριου ὄγκου τῶν χειρογράφων ἦταν νὰ παραμείνουν αὐτὰ στὴν Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς Βουλγαρίας ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ ἀποσπάστηκαν τὰ περισσότερα, γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὴ Συλλογὴ τοῦ Κέντρου Σλαβοβυζαντινῶν Σπουδῶν «Acad. Ivan Dujčev» τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σόφιας[18].

Στὸ περιπετειῶδες «ταξίδι» τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ὑπῆρξαν καὶ στιγμὲς «ἀφαίμαξης» τοῦ ὑλικοῦ, μιὰ διαδικασία ποὺ ἀσφαλῶς ἐντοπίζεται εἴτε στὴν ἀμεριμνησία τοῦ ὀργανωτῆ τῆς μεταφορᾶς Vl. Sis εἴτε στὴν ἄγνοια, ἀρχικά, τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ τὴν ἀδυναμία του νὰ ἐλέγξει τὸ ὑλικὸ ὡς τὴν ὁριστικὴ ἐποπτεία καὶ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν χειρογράφων κάτω ἀπὸ τὸν ὅρο «Κλειστὴ Συλλογή». Ἔτσι διάφορα χειρόγραφα ἐμφανίζονταν κατὰ καιροὺς σὲ εὐρωπαϊκὰ βιβλιεμπορεῖα[19] καὶ μὲ παράνομους πλειστηριασμοὺς ἢ ὡς ὑψηλὰ δῶρα βρέθηκαν σὲ Συλλογὲς ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων ἢ βιβλιοθηκῶν, ἀκόμη καὶ πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ[20].

---

16. Βλ. B. A. Atsalos, "Les manuscrits grecs de la collection du Centre des recherches 'Ivan Dujčev' de Sofia", *Actes de la Table Ronde*, ὅ.π., σ. 57-62.

17. Βλ. *Church Plate from the Collections of the National Museum of History*, ἐπιμ. Teofana Matakieva-Lilkova, Sofia 1995. G. Simeonov – Ilia Pehlivanov, *Katalog zur Ausstellung "Goldenes Kloster". Bulgarische Geschichte und Kultur*, Passau 1995. Βλ., ἐπίσης, D. Getov, *A Checklist of the greek Manuscript Collection at the Ecclesiastical, Historical and Archival Institute of the Patriarchate of Bulgaria*, Sofia 1997, σ. vii καὶ 24-25. D. Getov, *A Catalogue of Greek Manuscripts in the scientific Archives of the Bulgarian Academy of Sciences*, Sofia 2010, σ. 7-11.

18. Βλ. A. Džurova – Kr. Stančev – V. Atsalos – V. Katsaros, *«Checklist» de la Collection de manuscrits grecs conservés au Centre de Recherches Slavo-byzantines «Ivan Dujčev» auprès de l' Université «St. Clément d' Ohrid de Sofia»*, ἐπιμ. V. Atsalos – V. Katsaros – Ch. Papastathis, Thessalonique 1994.

19. Β. Ἄτσαλος, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 118-128.

20. Ὅ.π., σ. 113-115. Βλ. καὶ Β. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μονῶν Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν καὶ Παναγίας Ἀχειροποιήτου τοῦ Παγγαίου (Κοσίνιτσας). Ἡ ἱστορία τῶν ἀριθμῶν. Ὁ ἀνέκδοτος περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Βουλγαρίας (Ἀρχεῖο Κέντρου Σλαβο-*

Οἱ μακροχρόνιες ἔρευνες πάνω στὴν ἱστορία καὶ τὴν τύχη τῶν χειρογράφων φωτίζουν στὶς μέρες μας πολὺ καθαρὰ τὸ τοπίο. Ἡ ὕπαρξη τοῦ ἀνέκδοτου Καταλόγου ποὺ ἐκπόνησε ὁ ἴδιος ο Vl. Sis γιὰ τὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἀπέσπασε ἀπὸ τὶς μονὲς καὶ τὶς βιβλιοθῆκες τοῦ μακεδονικοῦ χώρου κατὰ τὴ μεθοδικὰ ὀργανωμένη ἐπιχείρησή του, δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν προέλευση τῶν χειρογράφων, ἀφοῦ στὸν Κατάλογο αὐτὸ ἀναγράφονται οἱ συντομογραφίες M.K., K. και M. Cb. Ub. ποὺ παραπέμπουν σὲ αὐτὴν τὴν προέλευση[21]. Τὰ σημεῖα ταυτότητας τῶν χειρογράφων ὡς προερχομένων ἀπὸ τὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου καὶ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης ἔχουν ἤδη ἐπισημανθεῖ (πολὺ νωρὶς ἀπὸ τὸν Λίνο Πολίτη) σὲ χειρόγραφα ποὺ ἐπεστράφησαν τὸ 1923, ὥστε κάθε ἀντιεπιστημονικὴ θεωρία ὅτι τὰ χειρόγραφα αὐτὰ σημάνθηκαν σὲ μεταγενέστερη περίοδο[22] (π.χ. στὴ «συμφωνία» Μολώφ-Καφατὰρ) εἶναι ἀστήρικτη καὶ ἀντιεπιστημονικὴ δοξασία. Ἂν ὁρισμένες φορὲς ο Κατάλογος τοῦ Sis ἀποδίδει χειρόγραφα στὸ ἕνα μοναστήρι ἀντὶ τοῦ ἄλλου, αὐτὸ ἐξηγεῖται εἴτε ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία ποὺ εἶχαν μεταξύ τους οἱ μοναχοὶ τῶν δύο μοναστηριῶν γιὰ τὸν δανεισμὸ ὁρισμένων χειρογράφων εἴτε ἀπὸ τὴν ἀνάμειξη ὅλων τῶν χειρογράφων κατὰ τὴ μεταφορά τους στὴ Σόφια, ὅπου ἐπακολούθησε νέα κατάταξη[23]. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἶναι μία καὶ μόνη. Ὅτι οἱ σημάνσεις M. K. ἢ K. (ἀρχικὰ ποὺ σημαίνουν Manastir Kosinitsa ἢ ἁπλῶς Kosinitsa) καὶ M. Cb. Ub. (ἀρχικὰ ποὺ σημαίνουν Manastir Sveti Ivan = μοναστήρι Ἁγίου Ἰωάννου), οἱ ὁποῖες γράφονται συντομογραφικὰ πάνω στὰ χειρόγραφα καὶ συναντῶνται καὶ στὸν Χειρόγραφο Κατάλογο τοῦ Vl. Sis,

---

Βυζαντινῶν Σπουδῶν «Ivan Dujčev» τοῦ Πανεπιστημίου Σόφιας) καὶ ἡ συμβολή του στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνασύνθεση τοῦ «σκορπισμένου ψηφιδωτοῦ» τῶν χειρογράφων τῶν δύο μονῶν, Σέρρες 1995, σ. 223-225.

21. Βλ. Β. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 49-114.

22. Τὴ θεωρία αὐτὴ διατυπώνουν σὲ διάφορα συνέδρια προφορικὰ ὁρισμένοι βούλγαροι συνάδελφοι. Βλ. ὡστόσο γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ Λίνος Πολίτης, «Τὰ ἐκ Σερρῶν χειρόγραφα ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ», *Ἑλληνικὰ* 4 (1931) 525-526. Τοῦ ἰδίου, «Ἔκθεση καὶ Ὑπόμνημα γιὰ τὰ χειρόγραφα 'Σερρῶν'», *Ἑλληνικὰ* 40 (1989 [1990]) 363-364. Τοῦ ἰδίου, *Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἀρ. 1857-2500, μὲ τὴ συνεργασία Μαρίας Πολίτη, Ἀθῆναι 1991, σ. κβ'.

23. Βλ. Β. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 117-138.

δηλώνουν τὴν ἀποκλειστική, χωρὶς ἀμφιβολία, προέλευση τῶν χειρογράφων ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ λεηλατημένα μοναστήρια[24].

Ἀπὸ τὸν πιστοποιημένο συνολικὸ γνωστὸ ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων τῶν δύο μακεδονικῶν μονῶν (K=431 + M. Cb. Ub.=261), τέσσερις περίπου δεκάδες ἐντοπίστηκαν στὸ ἐξωτερικό. Ὁ μεγάλος ὄγκος ἀποτελεῖ σήμερα τὴ Συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Κέντρου Ivan Dujčev[25]. Λίγα χειρόγραφα παρέμειναν στὴ Συλλογὴ τῶν χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν στὴ Σόφια[26] καὶ περίπου δέκα ἐντοπίστηκαν στὴ Συλλογὴ ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσείου τοῦ Πατριαρχείου Βουλγαρίας[27], τὸ ὁποῖο κατέχει καὶ τὰ κλεμμένα χειρόγραφα τῶν Μονῶν Ἀρχαγγελιώτισσας[28] καὶ Καλαμοῦς τῆς Ξάνθης[29], καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ Συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς τοῦ Ἰωάννου Πακουριανοῦ στὸ Batskovo[30], τὰ ὁποῖα ὅμως ἡ Βουλγαρία κατέχει νόμιμα, ἐπειδὴ ἡ Μονὴ περιλαμβάνεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους της. Ὑπάρχει ὡστόσο καὶ μιὰ κατηγορία ἀπὸ χειρόγραφα, γιὰ τὰ ὁποῖα διαθέτουμε πληροφορίες ἀπὸ ἔρευνες προηγουμένων μελετητῶν, ἀλλὰ παραμένει ἄγνωστη ἡ τύχη τους[31].

---

24. Βλ. σημ. 22 ἐδῶ. Πρβλ. V. Atsalos, *Les manuscrits grecs*, σ. 69.

25. Βλ. Β. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 211-222.

26. Βλ. D. Getov, *A Catalogue of Greek Manuscripts*, ὅ.π., ἀρ. 5, 11, 12, 14, 21 (μὲ ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἀταύτιστα νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης).

27. Βλ. D. Getov, *A Checklist*, ὅ.π., ἀρ. 906-915 (σύνολο 10χφφ.).

28. Ὅ.π., ἀρ. 175-176, 297, 300, 314, 321, 383-384, 387-388, 392, 394-402, 412, 443, 452, 461, 467, 491A, 492B, 495, 531, 546, 552, 575-576, 578 (σύνολο 34 χφφ.).

29. Βλ. D. Getov, *A Checklist*, ὅ.π., ἀρ. 298-299, 313, 385, 405, 410, 421, 442, 468, 475 (σύνολο 10 χφφ.).

30. Βλ. Ἀπ. Ζαχαρός, *Συνοπτικὸς Κατάλογος Μονῆς Παναγίας Πετριτσονίτισσας (Bačkovo Φιλιππουπόλεως*, Βόλος 1996. Πρβλ. Ἀπ. Ζαχαρός, *Ἡ ἑλληνικὴ παρουσία στὴ ζωὴ καὶ τὴν παράδοση τῆς Μονῆς Πετριτσονιτίσσης (Μπατσκόβου)*, διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 1998. Ἐπιστημονικὸ ἀναλυτικὸ κατάλογο τῶν χειρογράφων ἑτοιμάζει ὁ D. Getov.

31. Βλ. Β. Κατσαρὸς, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 237-241. Ἐν τῷ μεταξὺ στὸ διαρρεῦσαν χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 1995 μέχρι σήμερα ἔχουν ἐμφανιστεῖ καὶ ἄλλα χειρόγραφα, προερχόμενα ἀπὸ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοίνισσας καὶ Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν, ὅπως π.χ. τὸ χειρόγραφο Συναξάριο ποὺ ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο

Σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία ὑπάγονται καὶ τὰ τρία χειρόγραφα ποὺ θὰ παρουσιάσουμε, ὅσο κι ἂν οἱ ἐλλειπτικὲς πληροφορίες γι' αὐτὰ παρέχονται «ἐκ τῶν διαθεσίμων» στοιχείων ποὺ γνωρίζουμε. Πρόκειται γιὰ τρία χειρόγραφα πού, ἄγνωστο πῶς, περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ οἴκου μὲ τὴν ἐπωνυμία «Les Enluminures» καὶ διεύθυνση «Le Louvre des Antiquaires, 2, Place du Palais-Royal, 75001 Paris, France». Ὁ οἶκος αὐτός, ποὺ διαθέτει πρὸς πώλησιν μικρογραφίες, χειρόγραφα καὶ ἔργα τέχνης, ἀπευθύνθηκε γιὰ πρώτη φορὰ (27-4-2009) πρὸς ἐμὲ (ὕστερα ἀπὸ σύσταση εἰδικῶν φαίνεται συναδέλφων) μὲ τὴν πρόταση προσφορᾶς ἔναντι 16.000 δολλαρίων Η.Π.Α. τῶν τριῶν χειρογράφων, ἐὰν κάποιο ἵδρυμα ἐκδήλωνε ἐνδιαφέρον γι' αὐτὴν τὴν ἀγορά.

Ἡ βασικὴ πληροφορία ποὺ περιεῖχε τὸ ἠλεκτρονικὸ μήνυμα (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν χειρογράφων καὶ τὴν προέλευσή τους ἀπὸ τὴ Μονὴ Κοσίνιτσας) ἦταν ὅτι τὰ τρία χειρόγραφα ἀποκτήθηκαν σὲ ἕναν μικρὸ πλειστηριασμὸ στὴ Νέα Ὑόρκη («We purchased in a small

---

Πολιτισμοῦ καὶ κατατέθηκε στὸ Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ στὴ Θεσσαλονίκη με ἀρ. 22 [βλ. Β. Ἄτσαλος – Β. Κατσαρός, «Ἕνα ἄγνωστο χειρόγραφο ἀπὸ τὴν Κοσίνιτσα στὸ Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης», *Πρακτικὰ τοῦ ΣΤ΄ Διεθνοῦς Συμποσίου Ἑλληνικῆς Παλαιογραφίας (Δράμα, 21-27 Σεπτεμβρίου 2003)*, ἐπιστ. ἐπιμ. Β. Ἄτσαλος – Νίκη Τσιρώνη, τόμ. Β΄, Ἀθήνα 2008, σ. 707-750 καὶ πίν. τόμ. Γ΄, σ. 1316-1329]. καὶ τὰ χειρόγραφα XF 50 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 278;), ITG 3 (χφ. Μ. Προδρόμου Γ 10), XXV C 18 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 287), XXV C 2(χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 26), XXV C 21 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 42), XXV C 22 (χφ. Μ. Προδρόμου Γ 26), XXV C 23 (χφ. Μ. Προδρόμου Γ 30), XXV C 24 (τμῆμα χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 74), XXV C 25 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀταύτιστο), XXV C 26 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀταύτιστο), XXV C 31 (χφ. Μ. Προδρόμου ἀταύτιστο). Ὅλα τὰ προαναφερθέντα χειρόγραφα βρέθηκαν σὲ συλλογὲς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Τσεχίας καὶ περιγράφονται ἀναλυτικὰ στὸν κατάλογο τῶν J.-M. Olivier – Marie-Aude Monégier du Sorbier, Manuscrits grecs récemment découverts en République Tchèque, Supplément au Catalogue des manuscripts grecs de Tchécoslovaquie, Paris 2006, σ. 45-54, 57-64, 67-74, 75-91, 92-107, 109-114, 115-133, 134-156, 157-167, 168-175, 205-221. Ὁ ἀριθμὸς τῶν «ἀγνοουμένων» χειρογράφων τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης μειώνεται σημαντικὰ ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ἐπανεύρεσή τους στὶς βιβλιοθῆκες τῆς Σόφιας καὶ τῆς Πράγας, καθὼς καὶ στὶς διάφορες δημοπρασίες οἴκων ποὺ ἐμφανίζουν χειρόγραφα πρὸς πώλησιν.

auction in New York»). Δυὸ ἡμέρες ἀργότερα, ἡ ὑπεύθυνη τοῦ οἴκου κ. Sandra Hindman ἐπανῆλθε, γιὰ νὰ πιστοποιήσει ἂν εἶχα λάβει τὸ μήνυμα τῆς 27ης Ἀπριλίου 2009. Ὁ προβληματισμός μου γιὰ τὶς διαδικασίες τῶν πλειστηριασμῶν αὐτῶν καὶ ἡ ἐμπειρία μου ἀπὸ τὶς δυὸ προηγούμενες ὑποθέσεις ἀγορᾶς χειρογράφων ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία (ἡ περίπτωση τοῦ Ψαλτηρίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος Suppl. gr. 1386[32] καὶ ἡ πρόσφατη τοῦ χειρογράφου ἀριθ. 22 τοῦ Μουσείου Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, χειρόγραφο τὸ ὁποῖο μελετήσαμε καὶ ἀνακοινώσαμε ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν καθηγητὴ Β. Ἄτσαλο[33]) μὲ παρότρυναν στὸ νὰ ἀπαντήσω (9-6-2009), ἀναμένοντας περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν τριῶν χειρογράφων. Ταυτοχρόνως, ἀναζητοῦσα ἀπὸ ἁρμόδιους κρατικοὺς φορεῖς κάποιο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν καὶ αὐτὰ τὰ χειρόγραφα στὴν Ἑλλάδα. Μεγάλο ἐνδιαφέρον ἔδειξε ἡ Νομαρχία Δράμας, σὲ χρόνο ποὺ συνέπεσε νὰ πραγματοποιοῦμε στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, μὲ τὴ συνδρομὴ τῆς Νομαρχιακῆς Αὐτοδιοίκησης, τὸ πρόγραμμα «L' Universitè d' Ete» (Ἰούλιος 2009), ποὺ συνδιοργάνωνε, τότε, τὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καὶ ἡ École des Hautes Études en Sciences Sociales τῆς Γαλλίας[34]. Ζήτησα συμπληρωματικὰ νὰ σταλοῦν περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὰ χειρόγραφα καὶ προπαντὸς εἰκονογραφικὸ ὑλικό.

«Ἐκ μέρους τῆς καθηγήτριας Sandra Hindman καὶ τῆς γκαλερὶ Les Enluminures» ἀπάντησε ἡ κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη[35]. Μὲ βάση τὶς νέες πληροφορίες γιὰ τὰ τρία χειρόγραφα, «τὰ ὁποῖα βρῆκα ἐνδιαφέροντα», καὶ ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ κάποιων «ἐνδεικτικῶν εἰκόνων..., φωτογραφιῶν τῶν πιὸ σημαντικῶν φύλλων τῶν χειρογράφων σὲ μεγαλύτερες διαστάσεις»[36], ὑπέβαλα πρόταση πρὸς τὴ Νομαρχιακὴ Αὐτοδιοίκηση Δρά-

32. Τὸ χειρόγραφο Ψαλτήριο τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης κατατέθηκε στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος καὶ κρατήθηκε στὸ γραφεῖο τοῦ τότε διευθυντοῦ συναδέλφου Π. Νικολοπούλου ἀπρόσιτο γιὰ «ἐθνικοὺς λόγους»! Πρβλ. Β. Ἄτσαλος, *Τὰ χειρόγραφα*, σ. 128 καὶ σημ. 434.

33. Βλ. παραπάνω, σημ. 31.

34. Ἔγγραφο 8-7-2009 (προώθηση μηνύματος τῆς καθηγ. Sandra Hindman).

35. Ἐπιστολὴ 13-9-2009 (ἀπὸ τὴν κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη).

36. Ἐπιστολὴ 23-9-2009 (ἀπὸ τὴν κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη ἐκ μέρους τῆς καθηγ. κ. Sandra Hindman).

μας, ἐκφράζοντας τὴν εὐχὴ «τὰ χειρόγραφα αὐτὰ νὰ ἀγοραστοῦν καὶ νὰ προσφερθοῦν στὴ μαρτυρικὴ Μονὴ ὡς συμβολικὴ ἐνέργεια καὶ γιὰ τοῦτο ἡ Νομαρχιακὴ Αὐτοδιοίκηση Δράμας ἔχει τὸν πρωτεύοντα ρόλο»[37]. Οἱ οἰκονομικὲς δυσκολίες ποὺ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ἡ Νομαρχιακὴ Αὐτοδιοίκηση φαίνεται ὅτι δὲν ἐπέτρεψαν τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τερματίστηκε τὸ ἱστορικὸ τῆς τύχης τῶν τριῶν χειρογράφων, ἀφοῦ οἱ συνεννοήσεις τῶν ἁρμοδίων δὲν μοῦ γνωστοποίησαν κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα.

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

α΄ χειρόγραφο

Τὸ πρῶτο χειρόγραφο, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔθεσε ὑπόψιν μου ἡ κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη, «ἀποτελεῖται ἀπὸ 52 φύλλα, διαστάσεων 310x218mm καὶ περιέχει χρονολογικὰ ἀρχεῖα ἀπὸ τὰ πρακτικὰ ἑνὸς μοναστικοῦ ἱδρύματος»[38].

Ἀπὸ τὶς «ἐνδεικτικὲς εἰκόνες τῶν πιὸ σημαντικῶν φύλλων τῶν χειρογράφων» μπορεῖ κανεὶς νὰ προσθέσει ὅτι τὸ χειρόγραφο εἶναι χαρτῶο καὶ εἶναι ὄντως ἕνας ἀπὸ τοὺς «Κώδικες» τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἀναγραφῶν του στὰ διαθέσιμα φύλλα (βλ. πίν. 1-4). Ἡ ἀρχικὴ ἀρίθμηση τῶν 57 φύλλων ἀναγράφεται στὸ φύλλο 57 recto, πιθανότατα τὸ τελευταῖο φύλλο τοῦ κώδικα (βλ. πίν. 4), ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐξέπεσαν πέντε φύλλα, ἂν ἡ ἀρίθμηση 52 εἶναι ἡ σημερινή. Τὸ περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου εἶναι ἐνδεικτικὸ ἀπὸ τὴ μεταγραφὴ τοῦ κειμένου, ὕστερα ἀπὸ τὴ σιωπηρὴ ἀποκατάσταση τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν, ἀφοῦ ὁ ἀναγνώστης εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ διαπιστώσει ἀπὸ τὴν ἀνορθόγραφη γραφὴ τοῦ κειμένου (βλ. πίν. 1). Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ὀρθογραφίας γίνεται σὲ ὅλα τὰ κείμενα καὶ τῶν χειρογράφων β΄ καὶ γ΄, γιὰ νὰ εἶναι κατανοητὸ τὸ περιεχόμενο, ἀφοῦ μιὰ «διπλωματικὴ ἔκδοση» δυσκολεύει τὴν ἀνάγνωση. Στὴν ἄνω ὤα, στὸ recto τοῦ εἰκονιζόμενου φύλλου, μόλις διακρίνεται ὁ ἀριθμὸς 9 στὴν ἀρίθμηση τοῦ χειρογράφου. Ἀκολουθοῦν τὰ κείμενα ἀριθμημένα:

---

37. Ἔγγραφο μὲ ἀρ. πρωτ. 221/30-9-2009.
38. Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῆς 13-9-2009.

1.

† *Κατὰ τὸ ͵ζρκβῳ̃* (=1614) *ἔτος ἐλθὼν ὁ τιμιώτατος ἄρχων κῦρ Ἰγνάτιος ἐκ τῆς τοῦ Τερλισίου*[39] */ χώρας δέδωκε τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ ἄσπρα τὸν ἀριθμὸν χιλιάδας τεσσαράκοντα / , ἵνα ἔχῃ τὸ παρρησιαστικὸν*[40] *αὐτοῦ μνημόσυνον, ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Καλούδα.*

† *Ὁ καθηγούμενος τῆς ἁγίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς Κοσινίτζης Γαλακτίων*[41] *ἱερομόναχος καὶ ἡ Σύναξις:–* <ἔπονται 4 ὑπογραφὲς μὲ μονοκονδυλιὰ μοναχῶν, οἱ τρεῖς μὲ τὴ συνοδευτικὴ ἐπιγραφὴ «μάρτυς» καὶ ἡ τέταρτη μεμονωμένη στὸ κάτω μέρος μὲ τὴ συνοδευτικὴ ἐπιγραφὴ «Διάκονος»>

2.

† *Κατὰ τὸ αὐτὸ πάλιν ͵ζρκβῳ̃* (=1614) *ἔτος, ὑποσχεθεὶς ὁ κῦρ Χρίστος ἐκ τῆς Τερλισίου χώρας, ἵνα καθέκαστον / χρόνον ποιεῖ τὰ εἰδικὰ κηρία τῆς Παναγίας διὰ ψυχικὸν αὐτοῦ μνημόσυνον.*

† *Ὁμοῦ καὶ ὁ Θεόδωρος τοῦ Σινάϊκου*[42] *δέδωκε ἡμῖν καθὼς καὶ ὁ κῦρ Ἰγνάτιος / , ἵνα ἔχει καὶ αὐτὸς παρρησιαστικὸν μνημόσυνον* <ἔπονται ἡ τελευταία ὑπογραφὴ ἐκ τῶν τεσσάρων ποὺ συνοδεύουν τὸ πρῶτο σημείωμα>.

Σὲ ἀναρίθμητο φύλλο verso τοῦ α΄ τετραδίου τοῦ χειρογράφου διαβάζουμε (πίν. 2):

---

39. Γιὰ τὸ τοπωνύμιο, βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, *Χειρόγραφη πρόθεση τοῦ 18ου αἰῶνα ἀπὸ τὴ Μονὴ τῆς Κοσίνιτσας (ἢ Εἰκοσιφοίνισσας)*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 157-158.

40. Παρρησιαστικόν· ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος δωρητοῦ στὴν «παρρησία» τῆς Μονῆς, δηλαδὴ σὲ εἰδικὸ «βιβλίο» ἀναφορᾶς δωρητῶν.

41. Βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», στο *Προσκυνητάρια τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης*, τόμ. Α΄, σ. 191-193.

42. Σινάϊκου· πρβλ. ἀνθρωπωνύμιο Σηνάτζιος ποὺ «ἀναφέρεται στὸ τοπωνύμιο Τερλήση-λόφτζια» (βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, ὅ.π., σ. 330).

3.

Κατὰ ἔτους ,ζρλη΄ (=1630) *ἐλθὼν ὁ διασημότατος ἐν μοναχοῖς καὶ ἐν Χριστῷ ἡμῶν / ἀδελφὸς κῦρ Γεράσιμος.*

4.

† *Κατὰ τὸ ,ζρμζ΄* (=1639) *ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἐλθὼν ὁ τιμιώτατος καὶ λογιώτατος / κῦρ Πέτρος καὶ λογοθέτης ἐκ τῆς Μπιτολίας*[43] *καὶ ἔγραψεν <εἰς> τὸ{ν} ἅγιον / Ἱερεσοῦ* (sic.) *Δαμασκηνοῦ ἀρχιερέως*[44] *νὰ μνημονεύεται κατὰ / παρρησίας μετὰ τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων κτητόρων καὶ δέδωκεν / ἄσπρα χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν ιβ΄ καὶ εἴ τις ἐκεῖνος καὶ ξε / γράψει νὰ ἔχῃ τὰς ἀρὰς τῶν τιη΄ θεοφόρων πατέρων:*[45] –

† *Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς Κοσινίτζου*[46] */ Πορφύριος ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος. Ζαχαρίας ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγγελος / † Δωρόθεος ἱερομόναχος † γέροντας κῦρὸς Ρωμανὸς † γέροντας κῦρὸς / Κασιανὸς / † γέροντας κυρὸς Γεράσιμος † γέροντας κυρὸς Γεννάδιος γέροντας / κυρὸς Μακάριος / γέροντας κυρὸς Σαμουήλ.*

Σὲ ἄλλο ἀναρίθμητο verso φύλλο τοῦ κώδικα οἱ ἀναγραφὲς συνεχίζονται μὲ μικρότερα γράμματα γιὰ ἐξοικονόμηση χώρου (βλ. πίν. 3).

---

43. Μπιτολίας < Μπιτόλια· τὸ ἑλληνικὸ Μοναστήρι «ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ κάστρο τὸ Βουτέλιον» (βλ. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, *Ἐκκλησίες τῆς Καστοριᾶς*, σ. 493).

44. Πρόκειται γιὰ τὴ μητρόπολη Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους ἢ Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου (βλ. Ἰωάν. Ἐ. Ἀναστασίου, *Βιβλιογραφία τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 163-164). Γιὰ τὸν μητροπολίτη Δαμασκηνό, βλ. Ἄνθιμος Ἀλεξούδης, Μητροπολίτης Ἀμασείας, «Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας», *Νεολόγος* Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. 26, ἀρ. φύλλου 6827, 4-5-1892, σ. 3. Πρβλ. Χ. Γ. Πατρινέλης, «Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους μητρόπολις», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. 6, στ. 787-790.

45. Συνήθης «φόρμουλα» στὰ βιβλιογραφικὰ ἢ κτητορικὰ σημειώματα τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων. Βλ. π.χ. Λ. Πολίτης, *Ὁδηγὸς καταλόγου χειρογράφων*, Ἀθῆναι 1961, σ. 30, 31 κ.ἄ.

46. Βλ. Β. Ἄτσαλος, *Ἡ ὀνομασία τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Ἀχειροποιήτου τοῦ Παγγαίου, τῆς ἐπονομαζομένης τῆς Κοσινίτσης ἢ Εἰκοσιφοινίσσης*, Δράμα – Θεσσαλονίκη 1994.

5.

† Κατὰ ἔτους ᾳψ̅ (=1700) ἐπῆγεν ὁ γέρων Βενιαμὶν εἰς τὴν Θάσον[47] *γέροντας καὶ ἐσύνα / ξεν τὲς ἐλαῖες ἔπειτα τὲς ἐπάτησεν καὶ ἔγινεν λάδι, καντάρια ἑβδο / μήκοντα. Καὶ ἐπαράδωκεν εἰς τὴν μέσην χιλιάδες ἄσπρα εἰκοσιοκτὼ καὶ δε / καπέντε καντάρια λάδι, χωρὶς τὰ ἔξοδά του.Ἔγιναν δὲ καὶ ἔξοδα γρόσια ἑκατὸ, σιμὰ χιλιάδες ιβ΄. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγράφη τὸ παρὸν εἰς ἔνδειξιν καὶ βεβαίαν ἀσφάλειαν.*

6.

† ᾳψζ΄ (=1707) ἀπριλίου ιδ΄ ἦλθαν οἱ ἀρχιερεῖς, ὅ τε ἅγιος Σερρῶν κῦρ Στέφανος[48] *καὶ ὁ ἅγιος / Ξάνθης*[49] *εἰς τὸ μοναστήριον τῆς κυρίας καὶ Δέσποινας ἡμῶν Κοσινίτζας, διὰ χάριν προσκυνήσεως. /Καὶ ὁ μὲν ἅγιος Σερρῶν {μὲν ἅγιος Σερρῶν} κῦρ Στέφανος ἐγράφτηκεν εἰς τὸ κόλλυβο διὰ / μνημόσυνον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἔδωσεν ἐπὶ χεῖρας ἀσλάνια τριάκοντα.Ἐξόχως δὲ ἐγράφη / κεν καὶ εἰς τὴν παρρησίαν, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς διὰ τῶν πλουσίων αὐτοῦ οἰκτιρμῶν καὶ διὰ πρεσβειῶν τῆς Παναγίας καὶ Δεσποίνης Θεοτόκου νὰ γράψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν / ζώντων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν.Ἐγράφη δὲ εἰς ἀσφάλειαν· μάρτυρες ὁ ἅγιος / ὁ Ξάνθης κῦρ Συμεών· ἔτι ἐλάβαμεν ἀσλάνια ἑξήκοντα πέντε. /Ὁ Ξάνθης Συμεὼν μάρτυς: † ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος Σάββας ἱερομόναχος.*

---

47. Ἡ μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης εἶχε «Μετόχιον ἐν Θάσῳ, ἐν τῷ χωρίῳ Σωτῆρος, ἔχον ὑπὲρ τὰς 10.000 ἐλαιοδένδρων, ἀμπελῶνάς τινας καὶ ἄλλους ἀγροὺς καὶ κήπους. Ἀκριβῶς ἡ ἱστορία τοῦ Μετοχίου δὲν εἶναι γνωστὴ, γιγνώσκομεν μόνον ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Μονῆς πολὺ πρὸ τοῦ 1627, ὅτε ἀναφέρεται ἔχουσα ὑπὲρ τὰς 14.000 ἐλαιοδένδρων» (βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερά μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», ὅ.π., σ. 205).

48. Γιὰ τὸν μητροπολίτη Στέφανο Β΄ (1706-1728), βλ. Γ. Καφταντζής, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφέρειάς της*, τόμ. Γ΄. Βυζαντινή περίοδος – Τουρκοκρατία – Νεώτεροι χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 404-405.

49. Ὁ Ξάνθης Συμεών, ποὺ ὑπογράφει στὸ τέλος ὡς μάρτυρας, κατεῖχε τὸν μητροπολιτικὸ θρόνο τῆς Ξάνθης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1702-1709 (βλ. Τ. Θ. Γριτσόπουλος, «Ξάνθης καὶ Περιθωρίου Μητρόπολις», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. 9, Ἀθῆναι 1966, στ. 648).

† Ἀβέρκιος ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγγελος, Μακάριος ἱερομόναχος / † μάρτυρας Χαρίτωνας ἱερομόναχος
ᾳψιδ΄(=1714) Νοεμβρίου ιβ΄

7.

† Ἦλθεν ὁ Παπακωνστάντιος ἀπὸ τὴν Γιάμπολιν[50] *ἡμέρα γ΄ καὶ ἔκαμεν παράδοσιν στὴ μέση / γρόσια τὸν ἀριθμὸν 210. Καὶ ἔχει ταξίδι μόνον ἀπὸ τὸ πετραχείλιν του. Ἔκαμεν / αὐτὴν τὴν παράδοσιν καὶ ἔγραψε τὸ τίμιόν του ὄνομα εἰς τὴν παρρησιαστικὴν ἐκφώνησιν / καὶ εἰς τὸ βραβεῖον*[51] *τῶν κολλύβων. Καὶ ὁ Θεὸς νὰ δεχτῇ τὸ μνημόσυνον εἰς τὴν Βασιλείαν / τῶν Οὐρανῶν· καὶ εἰς τοῦτο ἐγράφη ἐν τῷ παρόντι κώδικι· καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν /* (ἔπεται ὑπογραφὴ-μονοκονδυλιὰ) *† Ματθαῖος ἱερομόναχος Μάξιμος ἱερομόναχος † Μακάριος καὶ Πρωτοσύγγελος † Δοσίθεος ἱερομόναχος* <ἀδιάγνωστη μονοκονδυλιὰ> *ἱερομόναχος, Γαβριὴλ ἱερομόναχος, Σίλβεστρος ἱερομόναχος*

Στὸ ἀναγραφόμενο μὲ μολύβι φύλλο 57 verso ἕνα κείμενο «μικροῦ κτηματολογίου» καταλαμβάνει ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χαρτιοῦ. Τὸ μεταγεγραμμένο καὶ ἀποκατεστημένο σιωπηρῶς κείμενο (βλ. πίν. 4) ἔχει ὡς ἑξῆς:

8.

† Κατὰ τὸ ἔτος τὸ σωτήριον ,ζρλε΄ (=1627) ἀποφήνομεν εἰς τὸν Ἱερὸν τοῦτον Κώδικα τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου τὰ ὅσα κτήματα / ἔχουσι τὰ μετόχιά μας τόσον εἰς Ῥαδολίβι[52]*, ὅσον εἰς Κορεμίστα*[53]*, εἰς*

---

50. Γιάμπολη <Ἰωαννούπολις>· βλ. Γαβριὴλ Διονυσιάτου, «Ὅμηροι στὴ Βουλγαρία», στὸ *Προσκυνητάρια τῆς ἱερᾶς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης*, ὅ.π., τόμ. Α΄, σ. 442.

51. Γιὰ τὸν ὅρο βρέβ(ε)ιον ἢ βρεβ(ε)ῖον, βλ. Διακ. Χρυσ. Γ. Φλωρέντης, *Βραβεῖον τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου*, Ἀθήνα 1980, σ. ιγ΄. Βλ., ἐπίσης, Δήμητρα Σαμαρᾶ, «Τὸ Βρέβιον τῆς Μ. Εἰκοσιφοίνισσας», *Δ΄ Ἐπιστημονικὴ Συνάντηση (Δράμα 16-19 Μαΐου 2002) «Ἡ Δράμα καὶ ἡ περιοχή της. Ἱστορία καὶ Πολιτισμός»*, Δράμα 2006, σ. 318-321.

52. Ῥαδολίβι· σημ. Ροδολίβος (βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, ὅ.π., σ. 145).

53. Κορεμίστα [Κρομίστη, Κο(υ)ρμίστα, Κορομίστα, Κρομύστα, Χρομίστα, Χρεμίστα, Χωρεμίστα, Χωρομίστα], (βλ. *Προσκυνητάρια τῆς ἱερᾶς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης*, ὅ.π., σ. 461, λ. Κρομίστη, ὅπου καὶ ἀναφορὲς τοῦ τοπωνυμίου στὸ βιβλίο).

Νικήσανη[54] *μαζὶ μὲ τοὺς μύλους ὁ/ποὺ ἔχουσι εἰς Βρανόκαστρον*[55], *μαζὶ μὲ τὸν ἐλαιῶνα ὁ/ποὺ ἔχει· πρόσοδον δὲ καὶ εἰς τὸ νησίον τῆς Θάσου / μαζὶ μὲ τὸν ἐλαιῶνα μὲ δένδρα χιλιάδες δεκατέσσερεις. / ἐξόχως εἰς τὸ μοναστήρι ἀπάνω χωράφια καστανιὲς / καὶ ἡ στράτα ὁποὺ πηγαίνει εἰς τὸν μύλον μας ὁμοῦ μὲ τὴν / στέρναν. Αὐτὰ ὅλα εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὸ Ἱε/ρὸν ἡμῶν μοναστήριον, καὶ ὅποιος ἤθελε τὰ ἀ/ποξενώσει νὰ ἔχῃ νὰ δίδῃ ἀπολογίαν ἐν ἡ/μέρᾳ κρίσεως ἔμπροσθεν εἰς τὸν φοβερὸν καὶ ἀδέκαστον κριτήν.*

† Καθηγούμενος Δωρόθεος † <Παντε>λεήμων προηγούμενος † Γερμανὸς γέροντας

† Σαμουὴλ γέροντας † Ῥωμανὸς γέροντας † Γεννάδιος γέροντας

† Γαλακτίων γέροντας † Κάλλιστος γέροντας.

Ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα καὶ τοπωνύμια, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ῥητὴ ἀναφορὰ τῆς Μονῆς «Κοσινίτζας», ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ κώδικας αὐτὸς προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη μονὴ τοῦ Παγγαίου, ἀπὸ τὴν ὁποία γνωρίζουμε καὶ ἄλλους κώδικες μὲ ἀναγραφὲς πράξεων τοῦ μοναστηριοῦ.

β΄ χειρόγραφο

Τὸ δεύτερο χειρόγραφο, κατὰ τὰ δεδομένα τῆς κ. Ἰσμήνης Ἀνεμογιάννη, «ἀποτελεῖται ἀπὸ 52 φύλλα ἐπίσης – μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποκομμένα –, διαστάσεων 220x160mm. Πρόκειται γιὰ συλλογὴ ὀνομάτων ἱερέων, μοναχῶν κτλ., περιλαμβάνοντας δὲ κάποια ὀνόματα ἰταλικῆς προέλευσης ἀπὸ τὰ Ἰόνια νησιά»[56].

Τὸ χαρτῶο αὐτὸ χειρόγραφο (βλ. πίν. 5) διασώζει τὴν ἐρυθρόγραφη ἀρχικὴ ἐπιγραφή του, ἡ ὁποία μὲ ἐλάχιστα σφάλματα διαβάζεται ὡς ἑξῆς:

Τὰ ὀνόματα ἅπερ (cod. ὅπερ) *ἔχει ἡ ἁγία πατριαρχικὴ τὸ ᾽νομα, ὅπως ἐπαίρνουσιν αὐτὰ / μερίδας εἰς τὸ καθολικὸν καὶ εἰς τὰ παρεκκλήσια*[57].

---

54. Βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, ὅ.π., σ. 129.

55. Βραχόκαστρον ἢ Βρανόκαστρον; Βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Η ἱερά μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», ὅ.π., σ. 200.

56. Ἐπιστολὴ 13-9-2009, ἀπὸ Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη.

57. Παρακλήσια cod.: παρεκκλήσια an?

Καὶ εἴ τις γρά/ψῃ ἢ ἀπογράψῃ ὄνομα ἄνευ γνώμης τοῦ κατὰ καιροῦ ἡγου/μένου καὶ τῶν ἁγίων γερόντων τῆς θείας Συνάξεως, νὰ ἔχῃ τὰς / ἀρὰς τῶν τιθ΄ (μαύρη μελάνη) *θεοφόρων πατέρων ἀμήν. Ἐγένετο κατὰ ἔ/τους ,ζρμβ΄* (=1634). *Κτητόρων πρῶτον* (ἐρυθρ.) */ Γερμανοῦ μοναχοῦ, Νεοφύτου μοναχοῦ*[58] *καὶ κτητόρων ἡμῶν:- / Γενναδίου ἀρχιερέως*[59], *Ἀρσενίου ἀρχιερέως*[60], *Ἰωακεὶμ ἀρχιερέως*[61] */ καὶ κτητόρων ἡμῶν... :*

Τῶν Πατριαρχῶν (ἐρυθρ.)

Διονυσίου Πατριάρχου[62], *Συμεὼν Πατριάρχου*[63], *Μαξίμου Πατριάρχου*[64],

---

58. Ἀναφέρονται κατά σειρὰν ὁ πρῶτος κτήτορας τῆς Μονῆς καὶ ὁ μοναχὸς Νεόφυτος ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸν *Βίο* τοῦ Ὁσίου Γερμανοῦ ὡς ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἀξιωματούχους ποὺ βοήθησαν οἰκονομικὰ στὴν ἀνέγερση τῆς μονῆς (βλ. *Acta Sanctorum*, Maii, τόμ. III, σ. 10 κ.ἑ.· πρβλ. Διονύσιος Κυράτσος, μητροπολίτης Δράμας, *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἐκ χειρογράφου τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας*, Δράμα 1980, σ. 22· τοῦ ἰδίου, *Σύντομη Ἱστορία τῆς Μονῆς καὶ Θαύματα Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης*, Δράμα [3]1994, σ. 16.. Βλ. καὶ Ν. Κ. Μουτσόπουλος, *Ἐκκλησίες τῆς Καστοριᾶς. 9ος-11ος αἰώνας*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 445-446).

59. Βλ. Γεννάδιος Ἀρχιερεύς· πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸν μητροπολίτη Σερρῶν Γεννάδιο (1517-1541) ποὺ «φέρεται ὡς ἀνακαινιστὴς καὶ κτήτωρ τῆς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης» (βλ. Γ. Καφταντζής, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν*, ὅ.π., σ. 395).

60. Ἀρσένιος Ἀρχιερεύς· πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸν μητροπολίτη Σερρῶν Ἀρσένιο Β΄ (1541-1555), ποὺ μνημονεύεται σὲ ἐπιγραφὴ «στὴν ἀποθήκη τῆς τραπεζαρίας τῆς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης» (βλ. Γ. Καφταντζής, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν*, ὅ.π., σ. 326).

61. Ἰωακεὶμ Ἀρχιερεύς· πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸν Ἰωακεὶμ Α΄ τὸν ἀπὸ Δράμας Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος μνημονεύεται μαζὶ μὲ τοὺς μητροπολίτες Σερρῶν Γεννάδιο καὶ Ἀρσένιο ὡς μητροπολίτης Δράμας ποὺ «ἀνεκαίνισε τὰ ἡγουμενεῖα, μετὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου» (βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», ὅ.π., σ. 183-184).

62. Ἀναφέρεται ὁ Πατριάρχης Διονύσιος (α΄ πατριαρχία 1467-1471 καὶ β΄ πατριαρχία 1489-1491), ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παραίτησή του μόνασε στὴ Μονὴ Κοσίνιτζας (1472-1488) καὶ ἐπέστρεψε σ' αὐτήν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε.

63. Πρόκειται γιὰ τὸν Πατριάρχη Συμεὼν τὸν Τραπεζούντιο (α΄ πατριαρχία 1471-1475 καὶ β΄ πατριαρχία 1482-1486), ὁ ὁποῖος διὰ σιγιλλίου ἐπικύρωσε τὰ προνόμια τῆς Μονῆς.

64. Ὁ Πατριάρχης Μάξιμος Γ΄ Χριστώνυμος (1476-1482) παραχώρησε στὸν ἡγούμενο τῆς Μονῆς τὸν τιμητικὸ τίτλο «πρωτοσύγκελλος καὶ ἀρχιμανδρίτης».

/ Ἱερεμίου Πατριάρχου[65], *Ἀβραὰμ ἀρχιεπισκόπου*[66], *Διονυσίου*[67] † *Ἀθανασίου προεξάρχου Ἀχριδῶν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Καλή*[68].

Κάτω στὸ 1r τοῦ φύλλου (πίν. 5) ἀναγράφεται μὲ μολύβι ἡ χρονολογία 1634, ἐνῶ ἀμυδρῶς διακρίνεται ἀριστερὰ καὶ ἡ σχετικὴ πράξη μετατροπῆς τῆς ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίας στὴν τῆς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως.

Ἀπὸ τὸ ἑπόμενο verso φύλλο οἱ ἀναγραφὲς ἀφοροῦν στὴ μνημόνευση τῶν ἀρχιερέων (βλ. πίν. 6) σὲ τρεῖς στῆλες. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀναφορὰ δὲν γίνεται ἀλφαβητικὰ ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἀνάγνωση τῶν ὀνομάτων στὴν Πρόθεση εἶναι χρονολογικὴ τῆς ἐγγραφῆς τους στὸ βρέβιον τῆς Μονῆς.

γ΄ χειρόγραφο

Τὸ τρίτο, τέλος, χειρόγραφο, κατὰ τὰ δεδομένα τῆς κ. Ἰσμήνης Ἀνεμογιάννη, «ἀποτελεῖται ἀπὸ 99 φύλλα, διαστάσεων 296x204mm. καὶ περιέχει λίστα ὀνομάτων ἀπὸ ἀρχεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ χωριῶν ἀπὸ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, πιθανότατα καὶ τῶν Βαλκανίων»[69].

Τὸ χαρτῶο αὐτὸ χειρόγραφο διασώζει στὸ 1 recto φύλλο ἐπίτιτλο πλεκτὸ κόσμημα μὲ μαύρη μελάνη (πίν. 7). Μᾶς παραδίδει ἐπίσης καὶ τὴν ἐπιγραφὴ ἐρυθρόγραφη:

«Τῆς Ἀχειροποιήτου» πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίτιτλο καὶ κάτω ἀπὸ αὐτό: «Βρεβεῖον τῆς σεβασμίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς / τῆς πανυπερδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Κοσινιτζιωτίσσης» (βλ. πίν. 7).

---

65. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἱερεμία Α΄ (1522-1526, 1526-1545) ἢ τὸ πιθανότερο, γιὰ τὸν Ἱερεμία Β΄ τὸν Τρανὸ (1572-1579, 1580-1584, 1587-1595).

66. Φαίνεται ὅτι κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο τῶν «Πατριαρχῶν» μνημονεύονται καὶ οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ἀβραὰμ καὶ Διονύσιος, πιθανότατα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ποὺ κατεῖχαν τὸν θρόνο πρὸ τοῦ «προεξάρχοντος Ἀχριδῶν» Ἀθανασίου (βλ. H. Gelzer, *Der Patriarcat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Leipzig 1903, σ. 56).

67. Γιὰ τὸ ὄνομα Καλή, βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, *Χειρόγραφη πρόθεση*, ὅ.π., σ. 243 καὶ σημ. 1857.

68. Μεταξὺ τῶν ἀρχιεπισκόπων ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἀχριδῶν Ἀθανάσιος ὡς «προεξάρχων» τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

69. Ἐπιστολὴ 13-9-2009, ἀπὸ Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη.

Στὴ συνέχεια τοῦ κειμένου μὲ εὐδιάκριτα γράμματα τοῦ «στύλ τῆς Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν»[70] ἀπὸ ἐξασκημένο χέρι διαβάζουμε:

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐξερχόμενος ὁ ἱερεὺς μετὰ θυμιατοῦ καὶ μανουαλίου λέγει τὸ τροπάριον τῆς μονῆς. Εἶτα λέγει: «Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεθά σου ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον. Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀνέσεως (ἀναπαύσεως an?), *μακαρίας μνήμης καὶ ἀφέσεως τῶν μακαρίων κτητόρων ἡμῶν καὶ πάντων τῶν προαναπαυσαμένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε κειμένων καὶ ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων*[71]*». Καὶ μνημονεύει: «Καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς {τοῖς} πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν τάξῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται, τὰ ἐλέει τοῦ Θεοῦ, τὴν Βα<σιλείαν τῶν Οὐρανῶν>*[72]*»...*

Στὸ τελευταῖο, πιθανότατα, φύλλο recto τοῦ χειρογράφου, μὲ κακόγραφα γράμματα καὶ ἀνορθόγραφη γραφὴ χεριοῦ ὀλιγογράμματου γραφέα (πίν. 8) διαβάζουμε:

Κατάστιχον τοῦ Μελενίκου[73]

Κῦρ Κωνστάντιου Κρασᾶ. Λασκαρόπουλος Ἰωάννης. Θόδωρος Βασιλικοῦ. Συναδηνὸς Ἄγγελος. Πέτρος καὶ Κωνσταντῖνος Τζερτζής. Δημήτρης Νεάγκος. Θεόδωρος Μαυρουδῆς. Μανόλης Καλάν<ου>. Θωμὰς Κριαζῆ. Μανόλης Περπόντζου καὶ Μανόλης κουμπάρου Δημήτρη. Γιάν-

---

70. Γιὰ τὸ βιβλιογραφικὸ ἐργαστήριο τῆς «Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν», βλ. L. Politis, «Eine Schreberschule im Kloster *τῶν Ὁδηγῶν*», *Byzantinische Zeitschrift* 51 (1958) = «Paléographie et littérature byzantine et néo-grecque. Recueil d' études», *Variorum Reprints*, London 1975, σ. 17-36 καὶ 261-287. Πρβλ. H. Hunger – O. Kresten, «Archaisiezende Minuskel und Hodegonstil im 14. Jahrhundert. Der Schreiber Theoktistos und die *κράλαινα τῶν Τριβαλῶν*», *JÖB* 29 (1980) 187-236.

71. Βλ. Ἰ. Β. Κογκούλης – Χρ. Κ. Οἰκονόμου – Π. Σκαλτσῆς, *Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 66-68 καὶ σ. 151-153.

72. Βλ. J. Goar, Euchologion sive rituale Graecorum, φωτ. ανατ. Graz 1960, σ. 424.

73. Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Μελενίκου, βλ. Th. N. Vlachos, *Die Geschichte der byzantinischen Stadt Melenikon*, Thessaloniki 1969.

νη<ς> Πουλίου. Ἀναστάση<ς> Κωνσταντίνου. Μανόλη<ς> Καπανδρίτου. Χριστόδουλος Ῥαδολιβοῦ.

Δημήτρης Κωνσταντίνου. Παναγιώτης Φρέου. Κωνσταντῖνος Προμάλγου. Θωμᾶς Γεωργίου. Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν Προβίστα. Κωνσταντῖνος τοῦ Ῥαμαντανῆ. Θωμᾶς Κωνσταντίνου τοῦ Κουφοῦ. Κωνσταντῖνος Δοῦκα. Μαρία Καλὴ καὶ Καλοτζιάνης Κωνσταντίνου. Μανόλης Πουλίου καὶ Δημήτρης Ῥαδολί<β>ου. Κωνσταντῖνος Καραχομύτης. Στόγιος Πετρόβου. Δημήτρης Μανλικούτης. Βασιλικός.

Ἀπὸ τὰ ὅσα ἐκτέθηκαν παραπάνω μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀξία τῶν τριῶν προερχομένων ἀπὸ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης χειρογράφων, ὅσο καὶ ἂν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀξία τους μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ ὡς ὑπολειπομένη πολλῶν ἄλλων χειρογράφων τῆς Μονῆς (χειρόγραφα ποὺ ἀποτελοῦν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ περιουσία, τὴν ὁποία στερήθηκε βιαίως), δὲν παύει νὰ συνεισφέρει πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς, ἔστω καὶ ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα δεδομένα ποὺ μᾶς διατέθηκαν γιὰ τὰ χειρόγραφα. Εὐχῆς ἔργο θὰ ἦταν νὰ ἐξεταστοῦν ὅλα τὰ δεδομένα τῶν χειρογράφων γιὰ μιὰ πλήρη γνώση τοῦ ὑλικοῦ. Ὅμως, ἡ ὕπαρξή τους καὶ μόνο εἶναι ἕνα εὐτύχημα, ἀφοῦ, ὅπως φαίνεται, γνώρισαν μακρινά ταξίδια καὶ πολλὲς περιπέτειες. Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσει τοὺς τρόπους ἀπόκτησής τους, ἀσφαλῶς ὄχι μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔδειξε τὸ ἐνδιαφέρον της – ὕστερα ἀπὸ εἰσήγηση μεγάφρονος εἰδικοῦ – γιὰ τὸ περίφημο παλίμψηστο χειρόγραφο τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου μὲ τὸ πολύτιμο περιεχόμενο τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχιμήδη, ἀλλὰ, μὲ διακριτικὴ παρακολούθηση τῆς τύχης αὐτῶν τῶν χειρογράφων καὶ γνωρίζοντας τὴ σχετικὴ τους ἀξία, νὰ ἐνεργήσει γιὰ τὴν κατάλληλη παρέμβασή της μὲ τὴν εὐαισθησία ποὺ ἔδειξε καὶ ἔπραξε ἤδη στὸ παρελθόν, (ἀφοῦ πρόκειται γιὰ χειρόγραφα προερχόμενα ἀπὸ τὴν λεηλατημένη Μονὴ τῆς Μακεδονίας) προκειμένου νὰ ἐπιστραφοῦν στὸν χῶρο στὸν ὁποῖο ἀνήκουν.

Β. Κ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ
Ὁμ. Καθηγητὴς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Α.Π.Θ.

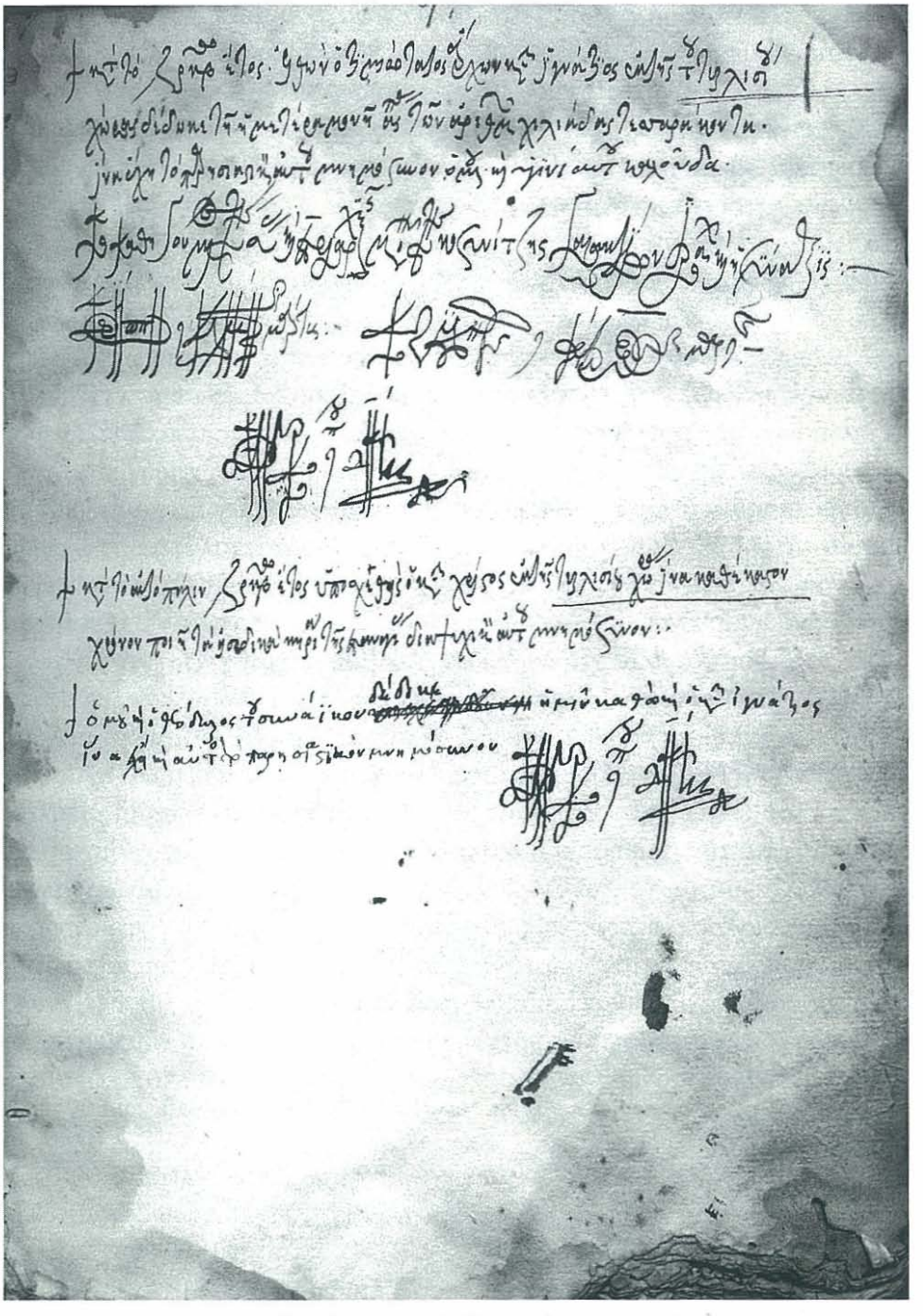

Πίν. 1. Χειρόγραφο α΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

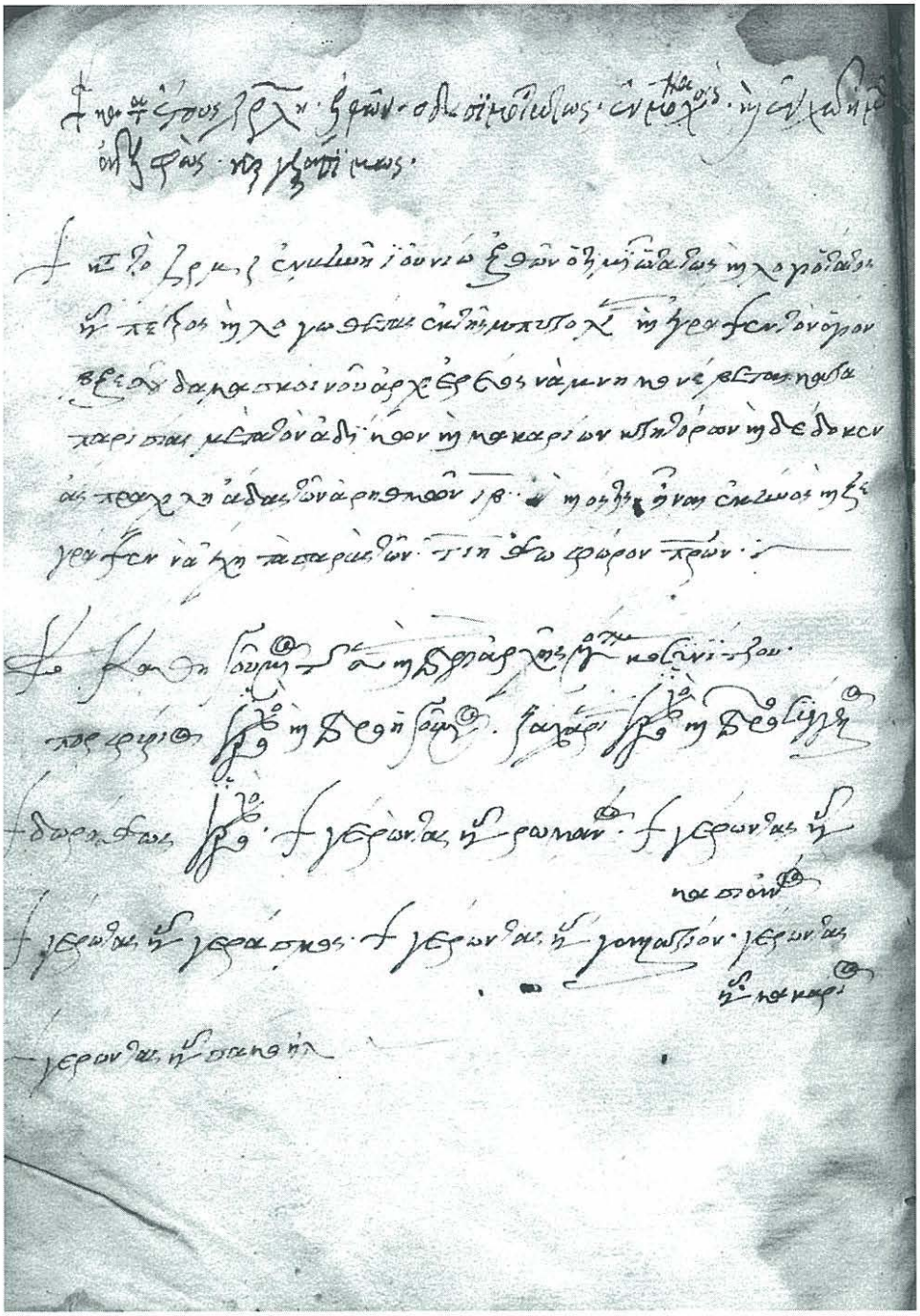

Πίν. 2. Χειρόγραφο α΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

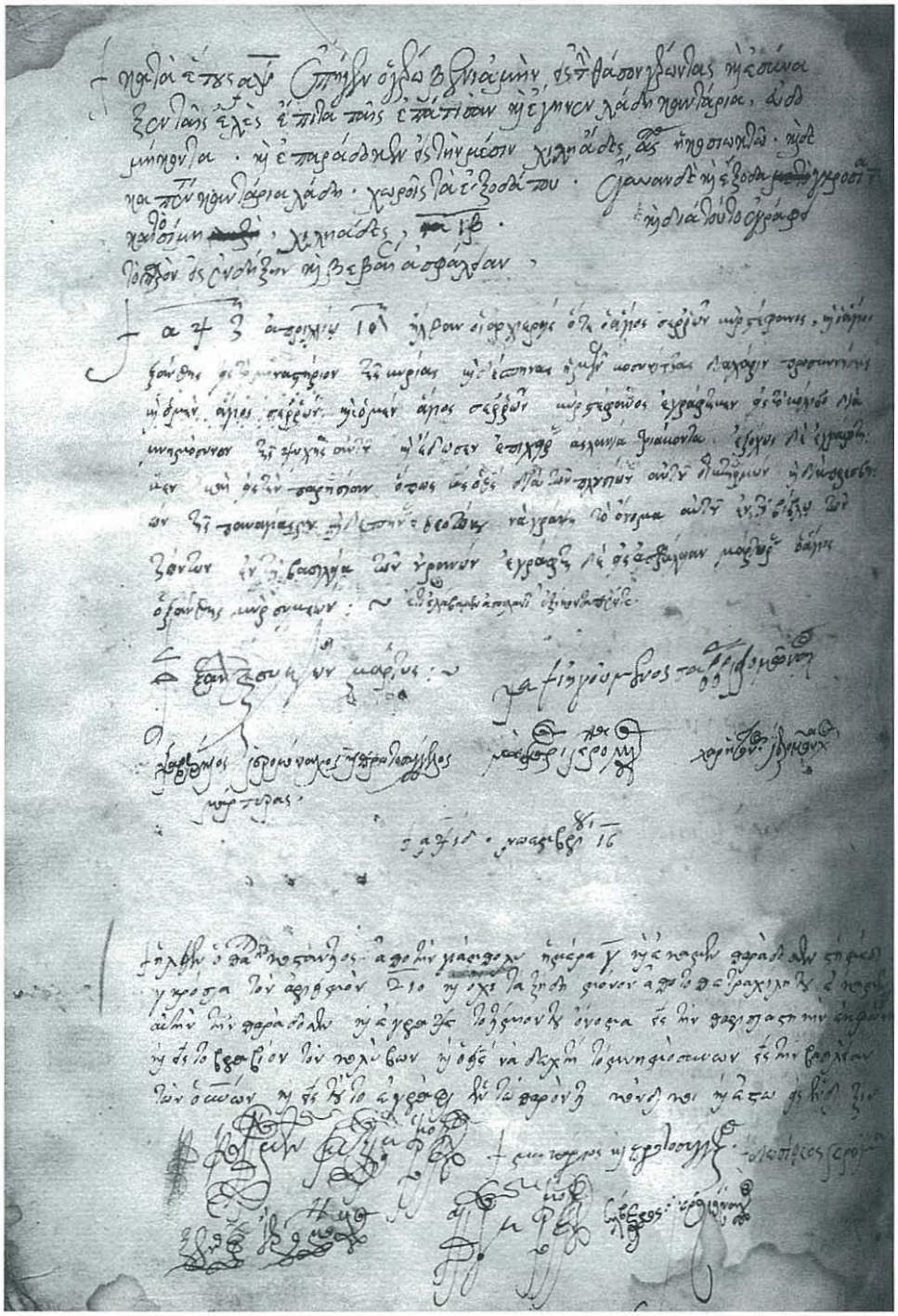

Πίν. 3. Χειρόγραφο α΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

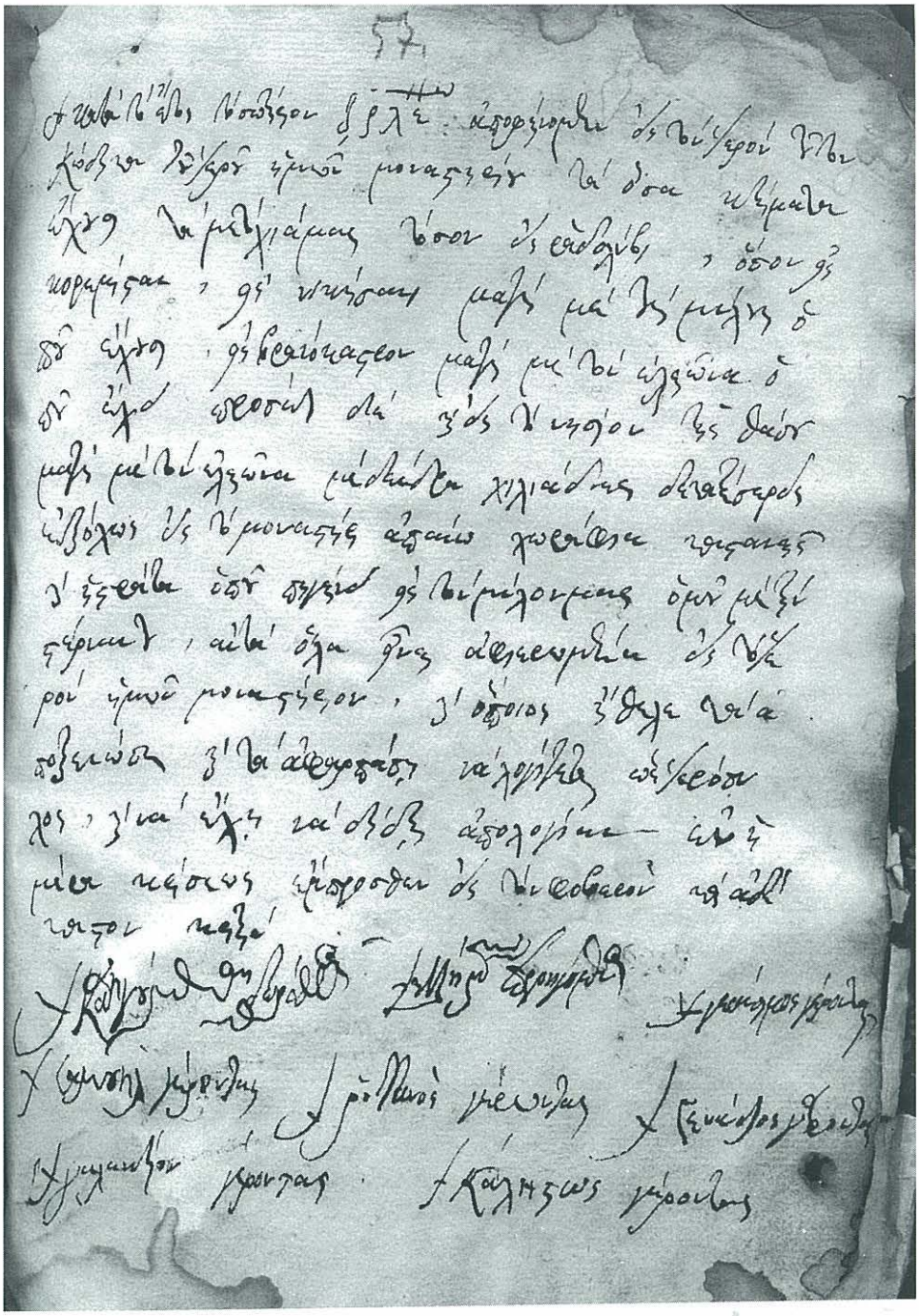

Πίν. 4. Χειρόγραφο α΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

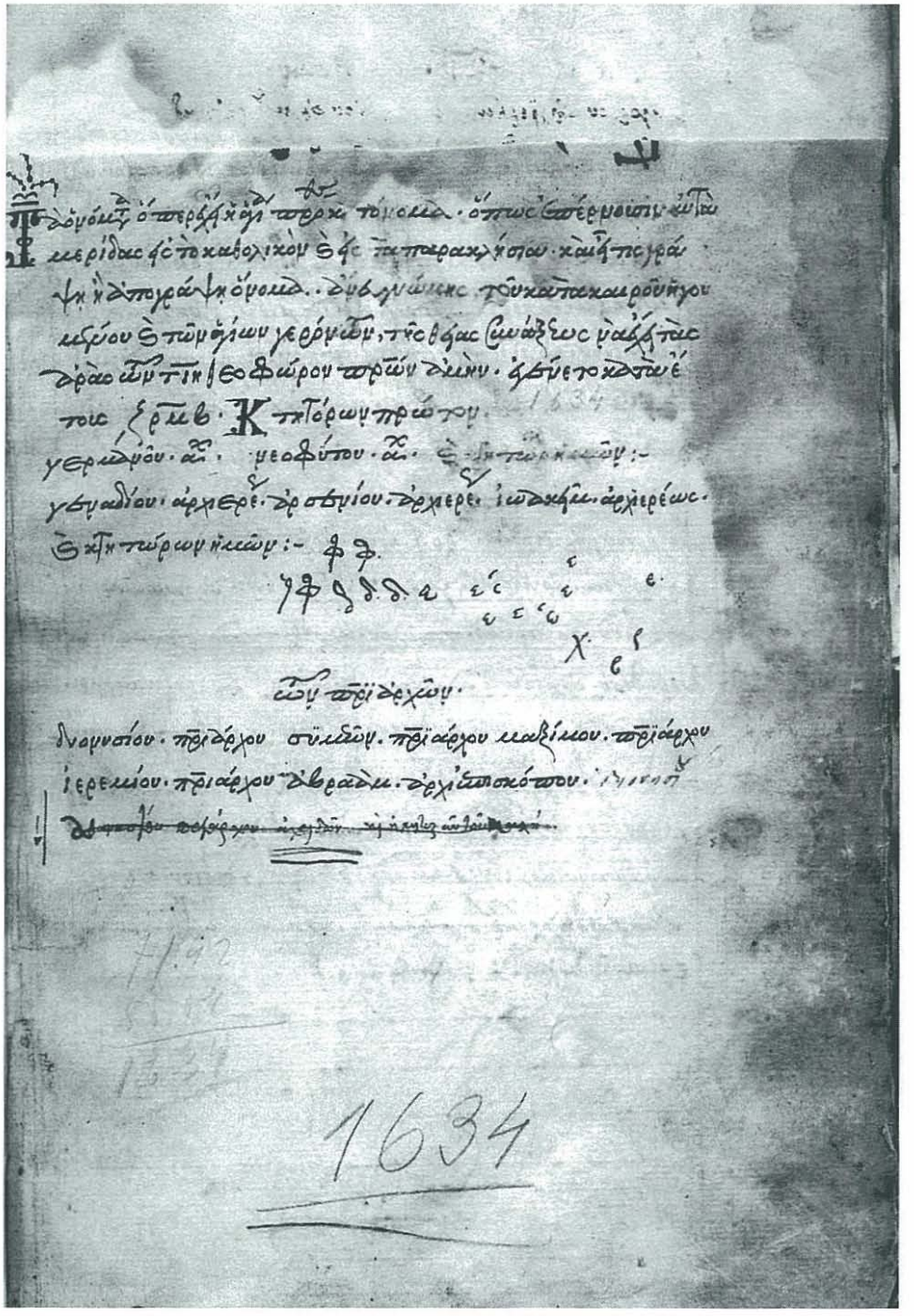

Πίν. 5. Χειρόγραφο β΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

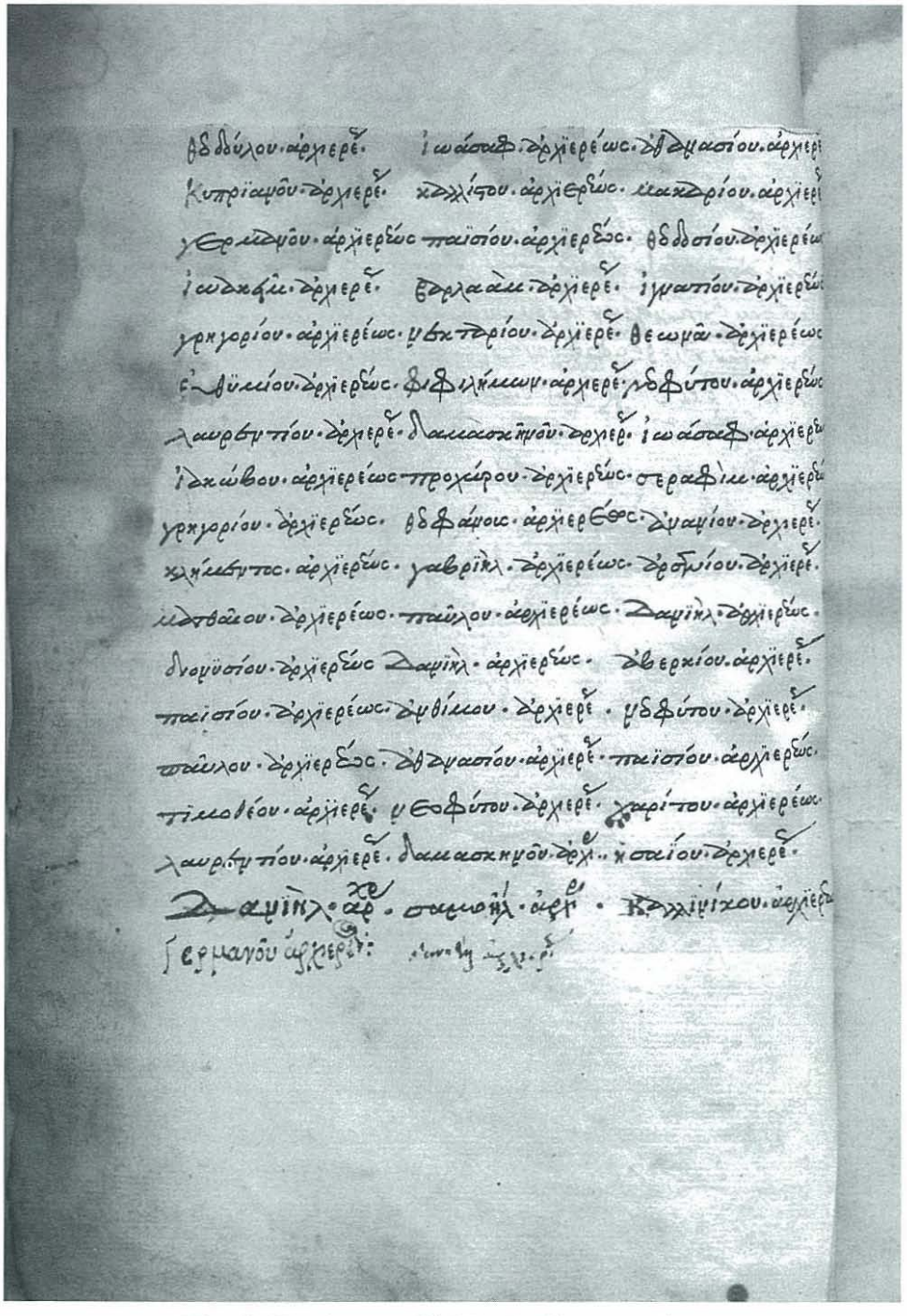

Πίν. 6. Χειρόγραφο β΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

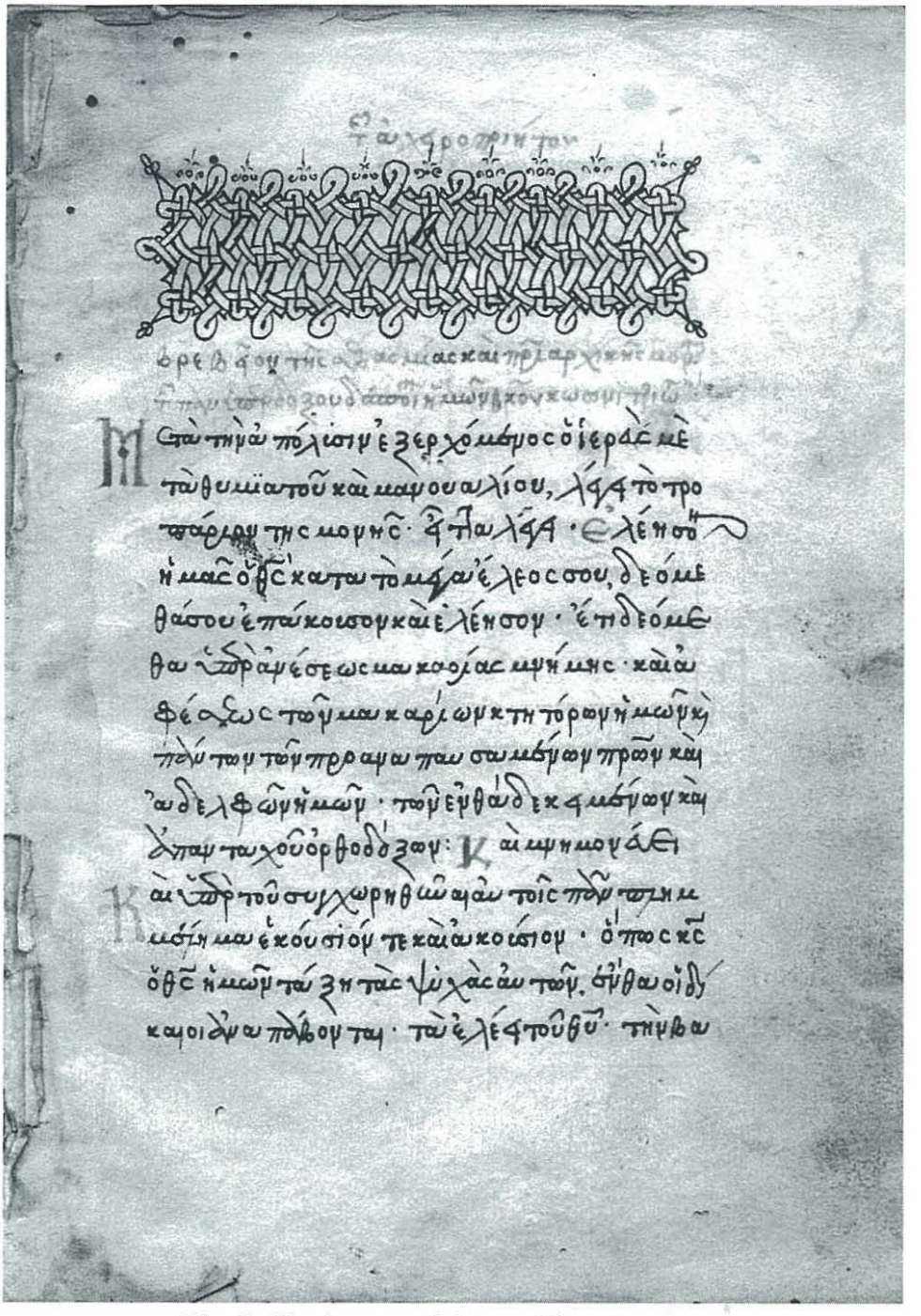

Πίν. 7. Χειρόγραφο γ΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

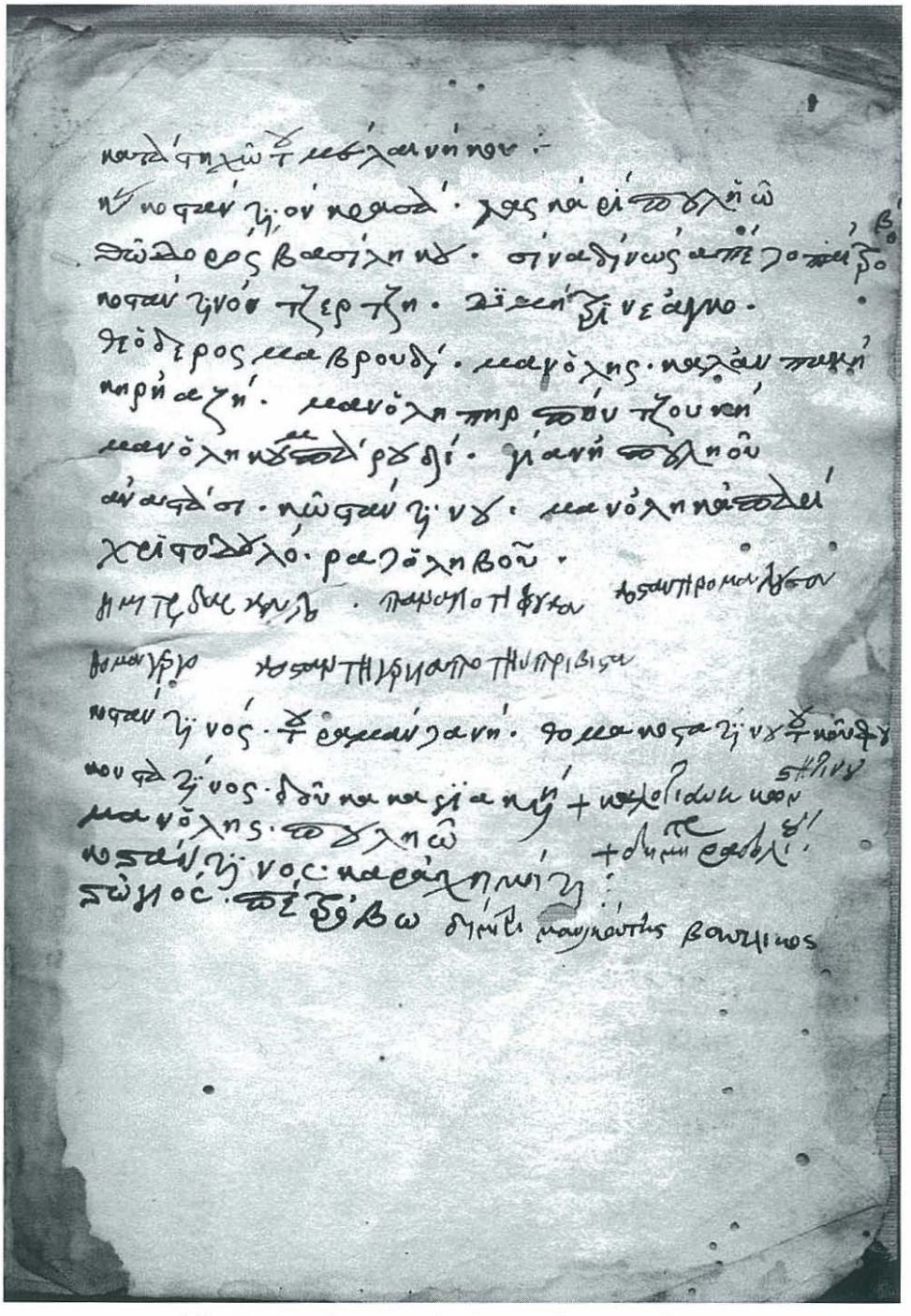

Πίν. 8. Χειρόγραφο γ΄ Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

Ἱερὰ Μονὴ - Σχολὴ Βελλᾶς.